

них засобів, а також їх раціональніше використання та ліпшої охорони довкілля.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі [Текст] / В. Волес, Г. Волес // Пер. з англ. Р. Ткачук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 871 с.
2. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [Текст] / Н. Мусис // Пер. з англ. – К. : К. І.С., 2005. – 466 с.
3. Горюнова Є.О. Євроінтеграція : навч. посіб. [Текст] / Є.О. Горюнова. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
4. Клинова-Дацюк Г.Д. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посіб. [Текст] / Г.Д. Клинова-Дацюк. – Рівне : НУВГП, 2012. – 189 с.
5. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі : моногр. / за заг. ред. проф. М.О. Кизима, проф. І.Ю. Матюшенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 212 с.
6. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектору України : моногр. / за заг. ред. проф. М.О. Кизима, проф. І.Ю. Матюшенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 280 с.
7. Європейська енергетична хартія від 17.12.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=01214>.
8. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_056.
9. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_061.
10. Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів : Закон України 06.02.1998 № 89/98-вр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/89/98-вр
11. Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020». Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/31493>
12. Біла книга Європейської Комісії – Транспорт. План розвитку Єдиного європейського транспортного простору – На шляху до конкурентоспроможності та ресурсоефективності транспортної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transport-ukraine.eu/sites/default/files/white_book_transport_2050_ukr_0.pdf

УДК 339.5+339.9

Вовчанська О.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу
Львівської комерційної академії*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

У даній статті проаналізовано сучасні тенденції функціонування світового ринку послуг та його регіональних і видових сегментів, виявлено основні чинники формування і розвитку їх кон'юнктури. Визначено, що активний розвиток сфери послуг у більшості країн світу відбувається під впливом процесів глобалізації, лібералізації та інтеграції у сучасному світовому господарстві. Аналізується динаміка експорту та імпорту послуг, їх регіональна структура. Визначаються провідні експортери та імпортери в світовій торгівлі послугами.

Ключові слова: послуга, світовий ринок послуг, експорт послуг, імпорт послуг, тенденції розвитку.

Вовчанская О.М. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА УСЛУГ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

В данной статье проанализированы современные тенденции функционирования мирового рынка услуг и его региональных и видовых сегментов, выявлены основные факторы формирования и развития их конъюнктуры. Определено, что активное развитие сферы услуг в большинстве стран мира происходит под влиянием процессов глобализации, либерализации и интеграции в современном мировом хозяйстве. Анализируется динамика экспорта и импорта услуг, их региональная структура. Определяются ведущие экспортеры и импортеры в мировой торговле услугами.

Ключевые слова: услуга, мировой рынок услуг, экспорт услуг, импорт услуг, тенденции развития.

Vovchanska O.M. THE FEATURES OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF WORLD MARKET OF SERVICES WITHIN THE STRUCTURE OF MODERN ECONOMY

The article examines the current trends of functioning of world market of services and its regional and specific segments. The major factors in the formation and development of their conditions were identified. It was determined that the active development of services in most countries of the world is influenced by processes of globalization, liberalization and integration in existent global economy. The dynamics of exports and imports of services and their regional structure were analyzed. The leading exporters and importers in the global trade of services were identified.

Keywords: services, global services market, exports of services, imports of services, development trends.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується домінуванням сфери послуг як у структурі національного виробництва більшості країн світу, так і у системі міжнародних економічних відносин. Частка сфери послуг в економіці розвинутих країн світу перевищує частку сфери матеріального виробництва і у структурі їх ВВП складає 70%. Активний розвиток сфери послуг у більшості країн світу відбувається під

впливом процесів глобалізації, лібералізації та інтеграції. Динамічно розвивається і міжнародна торгівля послугами, а її структура змінюється під впливом науково-технічного прогресу. Сьогодні міжнародна торгівля послугами здійснюється в основному між розвиненими країнами і характеризується високим ступенем концентрації, проте за перше десятиліття XXI століття спостерігалася тенденція до зниження частки розвинених країн у міжнародній торгівлі по-

слугами. Так, якщо в середині 90-х років на промислово розвинені країни припадало близько 70% експорту і імпорту послуг, то вже у 2012 р. – близько 60%. Більшість наукових робіт, присвячених світовому ринку послуг, висвітлюють питання щодо окремих секторів або видів послуг. Зокрема, галузеві організації, що регулюють ту чи іншу сферу послуг, публікують звіти в межах своєї компетенції. Водночас, системному аналізу світового ринку послуг, аспектам регулювання та комплексу чинників, що впливають на його функціонування, приділяється недостатня увага.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань, пов'язаних із теоретичними аспектами послуг, набуло широкого розвитку у науковій літературі. Їм присвячені роботи Дж. Ратмела, П. Енгліє, Е. Лангеарда, К. Гронрооса, М. Бітнер, Ф. Котлера, К. Лавлока, І. Ратмела та ін. Втім, не зважаючи на значний інтерес до цієї наукової тематики, велику кількість публікацій, необхідна періодична комплексна оцінка тенденцій розвитку світового ринку послуг за кількісними параметрами як частини сучасного світового господарства.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є виявлення загальних тенденцій розвитку світового ринку товарів та послуг, структурних змін. Для

досягнення поставленої мети слід охарактеризувати вплив сучасної системи чинників тенденцій на розвиток світового ринку послуг та проаналізувати динаміку і структурні зміни, що є визначальними для окремих сегментів світового ринку послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній і вітчизняній літературі існує безліч визначень терміну «послуга», а також різні їх класифікації. За визначенням СОТ, виробництво послуг – це вид діяльності, результат або продукт спрямований на задоволення конкретної потреби покупця. Наукові підходи до визначення поняття послуга базуються на тому, що послуги розглядають як товар, як процес і як складне економічне явище (табл. 1).

На динамічний розвиток ринку послуг впливає низка чинників: переорієнтація економік держав на різноманітні і зростаючі потреби споживачів; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і науково-технічний прогрес; динамізація міжнародного конкурентного середовища; процеси глобалізації, які серйозним чином змінили структуру національних економік сучасних держав, підсилюючи також тенденцію до динамічного розвитку галузей сфери послуг.

Сучасний етап функціонування ринку послуг характеризується такими особливостями: системність розвитку; значна територіальна сегментація; ло-

Таблиця 1

Підходи до тлумачення поняття «послуга»

Автори	Визначення послуги
Котлер Ф., Армстронг Р., Сондерс Д., Вонг В.	Послуга – будь-яка діяльність/вигода, яку одна сторона може запропонувати іншій, які в основному невідчутні і не приводять до володіння ними [9]
Ассель Г.	Послуга – це невідчутні блага, які отримуються споживачами, але не пов'язані з їх власністю [2]
Дойль П.	Послуга є дією або вигодою, її покупець не отримує права власності на який-небудь матеріальний об'єкт [6]
Хаксевер К., Рендер Б., Рассел Р., Мердик Р.	Послуги – це економічний вид діяльності. Послуги – це дії, події або виконання робіт; вони невідчутні [14]
К. Гронроос	Послуга – процес, що включає серію (або декілька) невідчутних дій, які за необхідності відбуваються при взаємодії між покупцями і обслуговуючим персоналом, фізичними ресурсами, системами підприємства-постачальника послуг. Цей процес спрямований на вирішення проблем покупця послуги [18]
Е. Лангеард	Послуги – це дії, справи або виконані роботи, які невідчутні [17]
І. Ратмел	Послуга – це зміна стану особи чи товару, який належить певній економічній одиниці, що відбувається в результаті діяльності іншої економічної одиниці, за попередньою згодою першої [21]
Л. Беррі	Фізичний продукт – це предмет, пристрій або річ, тоді як послуга є вчинком, дією або зусиллям [19]
Р. Малері	Послуга – нематеріальні активи, вироблені з метою збуту. За визначенням, нематеріальні активи (або невідчутні цінності) – це цінності, що не є фізичними, речовими об'єктами, але мають вартісну, грошову оцінку. Послуга – це процес, ряд дій. Ці дії можуть бути інструментом для виробництва цінності, вони можуть створити цінність, але самі не є самостійною цінністю [3]
М. Бітнер	Послуги – це невідчутні блага, які придбаються споживачами, але не пов'язані з власністю [16]
Американська асоціація маркетингу (АМА)	Послуга – це діяльність, вигоди або задоволення, які продаються окремо або пропонуються разом з продажем товару [10]
М. Портер	Термін «послуга», охоплюючи широке коло галузей, відображає виконання функцій для покупця, але не включає випадковий продаж реального продукту [13, 20]
Є.П. Голубков	Послуга – вид діяльності, де одна сторона може запропонувати іншій стороні цінність, яка за своєю суттю не є відчутною і не передається у власність клієнта [5]
О.В. Песоцкая	«...послуга корисна не як річ, а як діяльність» [12]
А.П. Челенков	Послуга – це узгоджений процес взаємодії двох або більше суб'єктів ринку, коли одні суб'єкти впливають на інших з метою створення, розширення або відтворення можливостей останніх в отриманні фундаментальної корисності (благ) [15]
П.С. Зав'ялов, В.Є. Демидов	Послуги – дії, результатом яких є або будь-який виріб, або той чи інший корисний ефект [7]
В.Д. Маркова	Послуга – особлива споживча вартість, яка створюється працею, тільки не як річ, а як діяльність [11]
Арасланов Т.Н.	Послуга є, з одного боку, специфічною споживчою вартістю і специфічними економічними відносинами, а з іншого боку, як вираз такого роду відносин послуга є економічною категорією, суть якої можна виразити так: послуга виражає економічні відносини суспільного безтоварного обміну, об'єктом якого є безпосередня праця як специфічна діяльність [1]

кальний характер ринку; висока чутливість до змін ринкової кон'юнктури, причиною якої є: постійні коливання в попиті та пропозиції послуг на ринку, неможливість зберігання, складування і транспортування послуг і поряд з цим часове і просторове співпадіння їх надання і споживання; висока швидкість обороту капіталу, пов'язана з коротшим виробничим циклом в сфері послуг, що є однією з переваг бізнесу у сфері послуг; сама специфіка організації виробництва та надання послуг; висока ступінь диференціації послуг; невизначеність результату діяльності з надання послуг; залежність від територіального характеру розселення населення.

За попередні 20 років експортна складова в світовому ВВП збільшилася більш ніж в 1,5 рази, що стало результатом випереджаючого зростання міжнародної торгівлі порівняно з світовим виробництвом в умовах глобалізації. Головні учасники міжнародної торгівлі сьогодні – це провідні розвинені країни Заходу і країни Азії. Майже 25% світового експорту товарів і послуг припадає на ЄС, 10% на США і ще 10% на Китай. Понад 9% експорту забезпечують так звані нові індустріальні країни і країни Азії. Як бачимо з даних, наведених на рис. 1, за підсумками 2012 р. обсяг світового валового внутрішнього продукту склав більше 71 трлн. дол. США, частка послуг збільшилася до 6,20% порівняно з 3,32% у 1980 р. Така ситуація зумовлена зростанням обсягів і ВВП та обсягів міжнародної торгівлі товарами та послугами.

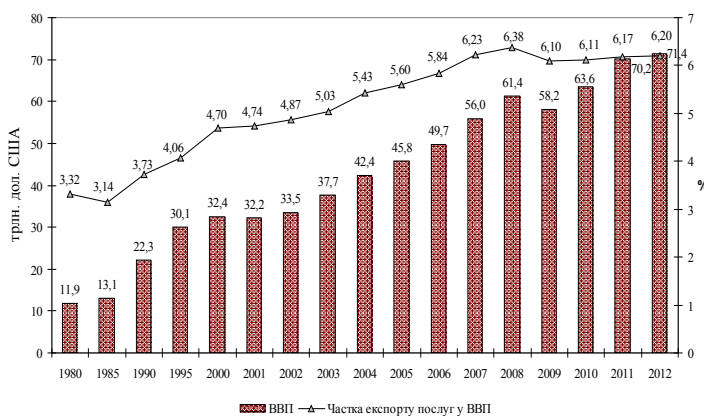

Рис. 1. Динаміка обсягів світового ВВП та частки послуг в ньому у 1980-2012 рр.*

*Складено за даними UNCTAD. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sRF_ActivePath=p.15912&sRF_Expanded=p.15912

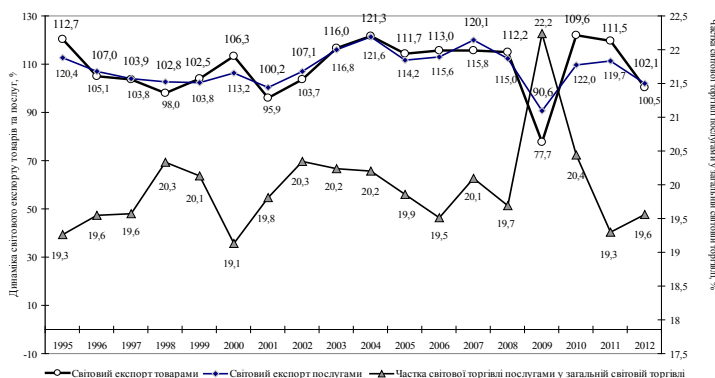

Рис. 2. Динаміка світового експорту товарів і послуг, %*

* Розраховано за даними [23]

За даними СОТ, в 2012 р. світова торгівля товарами зростає на 2%, що є найгіршим показником з 1981 р. [25]. Різке уповільнення торгівлі в 2012 р. стало однією з причин слабкого економічного зростання в розвинених країнах. При збільшенні світового ВВП в 2012 р. на 1,7% зростання світової торгівлі склало 2,1% з експорту та 1,9% з імпорту (у порівнянні з 5,2% і 5,1% відповідно в 2011 р.) [26]. Одна з причин зниження темпів зростання міжнародної торгівлі, на наш погляд, пов'язана з тимчасовим зниженням активності транснаціональних корпорацій (ТНК), генеруючих значну частину міжнародної торгівлі. Зокрема, частка експорту зарубіжних філій ТНК у загальному світовому експорті товарів скоротилася з 50,7% у 2001 р. до 33,3% в 2011 р. [24]. Про зниження активності ТНК також свідчить і зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій (з 4,0% світового ВВП в 2001 р. до 2,2% в 2011 р.).

За аналізований період 1995-2012 рр. (рис. 2) найвищі темпи приросту експорту товарів і послуг спостерігалися у 2004 р. (21,6% і 21,3% відповідно). Світова фінансова криза вплинула на міжнародну торгівлю зниженням темпів росту як експорту товарів, так і послуг відповідно на 22,3% та 9,4%. Загальний обсяг експорту послуг у світовій торгівлі виріс з 155 млрд. дол. США в 1975 р. до 4,426 трлн. дол. США в 2012 р., тобто за тридцять сім років більш ніж у 30 разів. Як видно з даних, наведених у таблиці 2, за останні дванадцять років обсяг експорту та імпорту послуг збільшився більше, ніж у два рази (у 2,9 та 2,8 рази відповідно), що пояснюється позитивною динамікою розвитку світового господарства, інтенсифікацією міжнародних економічних зв'язків та економічним пожвавленням у провідних країнах-експортерах послуг – Європейському Союзу, США та Японії.

Залежно від рівня розвитку сфери послуг країни світу прийнято поділяти на три групи. У першу групу країн з високим рівнем розвитку сфери послуг входять розвинуті країни з економікою постіндустріального типу. До країн із середнім рівнем розвитку сфери послуг відносяться нові індустріальні країни Південно-Східної Азії та Латинської Америки, а також країни з перехідною економікою, для яких характерними є відносно високий рівень розвитку однієї або двох галузей сфери послуг при недостатності розвитку цього сектору загалом. Більшість країн, що розвиваються входять до групи з низьким рівнем розвитку сфери послуг.

На світовому ринку послуг переважають розвинені країни (табл. 3). У 2000 р. на них припадало близько 75,3% світового експорту і 70,7% світового імпорту послуг. За останнє десятиліття помітною стала тенденція до зменшення частки розвинених країн у світовому експорті та імпорті послуг (66,7% і 58,8% відповідно у 2012 р., що на 8,6% та 11,9% менше у порівнянні з 2000 р.) та збільшення частки країн, що розвиваються (30,4% і 37,3% відповідно у 2012 р., що на 7,3% та 9,9% більше у порівнянні з 2000 р.). Особливо варто відзначити США, на які припадало у 2012 р. майже 14,1% всього світового експорту послуг; в загальному обсязі експорту товарів і послуг цієї країни частка останніх наближається до 30%.

Таблиця 2

Динаміка світового експорту та імпорту послуг у 2000-2012 рр.*

Показники	Рік												
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Світовий експорт послуг, трлн. дол. США	1,521	1,524	1,633	1,895	2,300	2,569	2,905	3,488	3,914	3,547	3,887	4,334	4,426
Темп зростання ланцюговий, %		100,2	107,1	116,0	121,3	111,7	113,0	120,1	112,2	90,6	109,6	111,5	102,1
Темп зростання базовий (2000 р. – базовий період), %	100,0	100,2	107,4	124,6	151,1	168,9	190,9	229,3	257,3	233,2	255,5	284,9	290,9
Світовий імпорт послуг, трлн. дол. США	1,520	1,539	1,624	1,864	2,231	2,475	2,763	3,284	3,756	3,419	3,743	4,169	4,274
Темп зростання ланцюговий, %		101,2	105,5	114,8	119,7	110,9	111,6	118,9	114,4	91,0	109,5	111,4	102,5
Темп зростання базовий (2000 р. – базовий період), %	100,0	101,2	106,8	122,7	146,8	162,9	181,8	216,1	247,1	224,9	246,2	274,3	281,2

* Розраховано за даними [23]

Таблиця 3

Структура експорту та імпорту послуг*

Показники	Роки										Частка у світовому експорті/імпорті, %		
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2000	2005	2012	
Світовий експорт, трлн. дол. США	1,52	2,57	2,90	3,49	3,91	3,55	3,89	4,33	4,43	100,0	100,0	100,0	
в тому числі - розвинені країни	1,15	1,88	2,10	2,50	2,76	2,53	2,67	2,96	2,95	75,3	73,3	66,7	
- країни, що розвиваються	0,35	0,63	0,73	0,90	1,04	0,92	1,11	1,25	1,35	23,1	24,5	30,4	
- країни з перехідною економікою	0,02	0,06	0,07	0,09	0,11	0,10	0,10	0,12	0,13	1,6	2,2	2,9	
Світовий імпорт, трлн. дол. США	1,52	2,48	2,76	3,28	3,76	3,42	3,74	4,17	4,27	100,0	100,0	100,0	
в тому числі - країни, що розвиваються	0,42	0,70	0,82	1,00	1,19	1,09	1,31	1,50	1,59	27,4	28,3	37,3	
- країни з перехідною економікою	0,03	0,07	0,08	0,11	0,13	0,11	0,12	0,14	0,17	1,9	2,8	3,9	
- розвинені країни	1,08	1,71	1,86	2,18	2,44	2,22	2,31	2,53	2,51	70,7	68,9	58,8	
Довідково: Україна													
Експорт, млрд. дол. США	3,49	6,13	7,51	9,04	11,74	9,60	11,76	13,79	13,60	0,23	0,24	0,31	
Імпорт, млрд. дол. США	1,15	2,94	3,72	4,98	6,47	5,17	5,45	6,24	6,74	0,08	0,12	0,16	

* Складено за даними [4, 23]

Частка країн з перехідною економікою у світовому експорті послуг у 2012 р. склала 2,9%, а у світовому імпорті 3,9%. Ці країни володіють значними можливостями для розвитку туризму, транзиту, морських перевезень, інженерно-консультаційних, будівельних та ін. послуг.

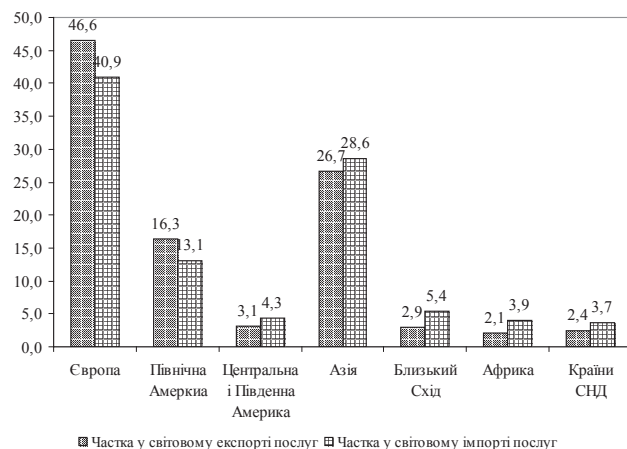

Рис. 3. Міжнародна торгівля послугами у 2012 р. за регіонами (у %)*

Розраховано автором за даними World Trade Report 2012 // World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr13-1_e.pdf.

Частка окремих регіонів у світовому експорті послуг в середині 1990-их рр. була такою: на Європу припадало – 49%, на Азію – 23%, на Північну Америку – 18%, на Латинську Америку – 4%, на Африку – 2% і на інші регіони – 4%. Аналіз сучасного стану світового ринку послуг засвідчує, що епіцентром світової торгівлі послугами у 2012 р. залишається Європа (рис. 3), на яку припадає 2024 млрд. дол. США експорту та 1680 млрд. дол. США імпорту послуг, що відповідно складає 46,6% і 40,9% у світових показниках. Цей регіон виділяється за обсягами туристичних, транспортних, інформаційних, різного виду фінансових послуг, а також послуг у галузі культури, освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища.

Другу позицію у міжнародній торгівлі послугами займає Азія, яка випереджає Північну Америку та у 2012 р. експортувала послуг на суму 1159 млрд. дол. США (26,7% світового експорту послуг), а імпортувала послуг на суму 1175 млрд. дол. США (28,6% світового імпорту послуг). Хоча для цього регіону характерніше надання транспортних послуг, водночас зростає роль Азії у торгівлі фінансовими, туристичними та іншими послугами. Загалом Азія імпортує більше послуг, ніж експортує. Трійку лідерів за обсягами міжнародної торгівлі послугами замикає Північна Америка з експортом послуг 709 млрд. дол. США та імпортом послуг 537 млрд. дол. США, що складає 16,3% та 13,1% у світових показниках відповідно. Північна Америка, роль

якої фактично визначають США, надає, як і Європа, найширший асортимент послуг – туристичних, транспортних, інформаційних, інжинірингових, освітніх та ін. За деякими з них (наприклад, за лізинговими послугами) вона займає провідне місце у світі. В інших регіонах світу торгівля послугами отримала значно менше поширення.

У 2012 р. порівняно з 2011 р. найшвидше зростає експорт послуг у країнах СНД – на 10% і склав 105 млрд. дол. США; на Близькому Сході на 9% (125 млрд. дол. США), Азії на 6%, Південній і Центральній Америці на 6% (136 млрд. дол. США), Африці на 5% (90 млрд. дол. США), Північній Америці на 4% і знизився тільки у Європі на 3%. Що стосується імпорту послуг, то найбільші темпи приросту спостерігались у країнах СНД – 17% (склали 151 млрд. дол. США), Південній і Центральній Америці на 9% (178 млрд. дол. США), Азії на 8% (1175 млрд. дол. США), Африці на 3% (162 млрд. дол. США), Північній Аме-

риці на 2% (537 млрд. дол. США), Близькому Сході на 2% (222 млрд. дол. США), і у Європі імпорт послуг знизився на 3% і склав 1680 млрд. дол. США.

Позиції окремих держав на світовому ринку послуг визначаються, насамперед, рівнем їх економічного розвитку. Найбільшими експортерами та імпортерами послуг є розвинені країни, у переважній більшості з позитивним сальдо у зовнішній торгівлі послугами. У першій п'ятірці експортерів послуг у 2012 були США (614 млрд. дол. США, або 14,1% світового експорту), Великобританія (278 млрд. дол. США, 6,4%), Німеччина (255 млрд. дол. США, 5,9%), Франція (208 млрд. дол. США, 4,8%) і Китай (190 млрд. дол. США, 4,4%). П'ятірка провідних імпортерів послуг: США (406 млрд. дол. США, або 9,9% від світового імпорту), Німеччина (285 млрд. дол. США, 6,9%), Китай (281 млрд. дол. США, 6,8%), Великобританія (176 млрд. дол. США, 4,3%) і Японія (174 млрд. дол. США, 4,2%) (табл. 4).

Таблиця 4

Провідні експортери та імпортери в світовій торгівлі послугами у 2012 р.*

Місце	Країна експортер	Обсяг, млрд. дол. США	Частка, %	Зміна до 2011 р., %	Місце	Країна імпортер	Обсяг, млрд. дол.	Частка, %	Зміна до 2011 р., %
1	США	614	14,1	4	1	США	406	9,9	3
2	Великобританія	278	6,4	-4	2	Німеччина	285	6,9	-3
3	Німеччина	255	5,9	-2	3	Китай	281	6,8	19
4	Франція	208	4,8	-7	4	Великобританія	176	4,3	1
5	Китай	190	4,4	4	5	Японія	174	4,2	5
6	Індія	148	3,4	8	6	Франція	171	4,2	-10
7	Японія	140	3,2	-2	7	Індія	125	3,0	1
8	Іспанія	140	3,2	-1	8	Сінгапур	117	2,8	3
9	Сінгапур	133	3,1	3	9	Нідерланди	115	2,8	-5
10	Нідерланди	126	2,9	-7	10	Ірландія	110	2,7	-5
11	Гонконг, Китай	126	2,9	7	11	Канада	105	2,6	1
12	Ірландія	115	2,6	2	12	Республіка Корея	105	2,6	7
13	Республіка Корея	109	2,5	16	13	Італія	105	2,6	-8
14	Італія	104	2,4	-1	14	Росія	102	2,5	16
15	Бельгія	94	2,2	0	15	Бельгія	90	2,2	-1
16	Швейцарія	88	2,0	-7	16	Іспанія	90	2,2	-5
17	Канада	78	1,8	-1	17	Бразилія	78	1,9	7
18	Швеція	76	1,7	2	18	Австралія	65	1,6	10
19	Люксембург	70	1,6	0	19	Данія	57	1,4	-2
20	Данія	65	1,5	-2	20	Гонконг, Китай	57	1,4	2
21	Австрія	61	1,4	1	21	Швеція	55	1,3	0
22	Росія	58	1,3	10	22	Тайланд	53	1,3	1
23	Австралія	53	1,2	4	23	ОАЕ	50	1,2	...
24	Норвегія	50	1,2	3	24	Саудівська Аравія	49	1,2	-10
25	Тайланд	49	1,1	18	25	Норвегія	49	1,2	6
26	Тайвань, Китай	49	1,1	7	26	Швейцарія	44	1,1	-2
27	Макао, Китай	45	1,0	14	27	Австрія	43	1,1	3
28	Туреччина	42	1,0	9	28	Тайвань, Китай	42	1,0	2
29	Бразилія	38	0,9	5	29	Малайзія	42	1,0	10
30	Польща	38	0,9	1	30	Люксембург	41	1,0	0
	Разом по 30 країнах	3640	83,7	-		Разом по 30 країнах	3285	80,0	-
	<i>Довідково: Україна</i>	13,6	0,31	-		Україна	6,7	0,16	-
	Разом у світі	4345	100,0	2		Разом у світі	4105	100,0	2

* Джерело [25]: WTO and UNCTAD Secretariats, Press release, PRESS/688, Geneva, April 10, 2013, p.23 (Appendix Table 5 «Leading Exporters and Importers in world trade in commercial services, 2012»).

На шість провідних країн: США, Великобританію, Німеччину, Францію, Китай і Японію – припадає майже 40% світової торгівлі послугами. Найближчим часом домінування промислово розвинених країн збережеться, оскільки, незважаючи на істотний потенціал держав, що розвиваються, розширенню їх участі у світовій торгівлі перешкоджають дві групи чинників. По-перше, це недостатність фінансових, кадрових, інституційних та інших ресурсів, що заважає розвитку експорту як традиційних, так і сучасних видів послуг. По-друге, це торговельні обмеження, введені іншими державами для захисту національних економічних інтересів. Незважаючи на перераховані обставини, в перспективі країни, що розвиваються та країни з перехідною економікою мають шанси підвищити свою конкурентоспроможність і зайняти певну нішу на світовому ринку послуг.

Щодо особливостей сучасного розвитку світового ринку послуг, то важливо зазначити, що за попередніми підсумками 2013 р. обсяг торгівлі послугами в Китаї склав 520 млрд. дол. США і забезпечив йому третє місце у світі [8]. Зростання на 11% в порівнянні з 2012 роком в основному забезпечив внутрішній попит – в останній роки в Китаї імпорту зростає швидше за експорт, і країна намагається перейти від сировинної економіки до оволодіння високими технологіями. У 2012 р. найбільшими темпами зростали показники торгівлі за статтями «комп'ютерні та інформаційні послуги», «франшиза» і «консалтинг» – до 20% приросту. А серед традиційних галузей на перше місце вийшли туристичні послуги, що склали близько 37% зовнішньоторговельного обороту і стали найбільшою статтею як експорту, так і імпорту для Китаю. Очікується, що до 2015 р. китайська торгівля послугами досягне – 600 млрд. дол. США, а до 2020 р. – 1 трлн. дол. США.

Структура світового ринку послуг за останній час також зазнала суттєвих змін. В цій структурі прийнято виділяти: 1) транспортні послуги; 2) туристичні послуги – поїздки; 3) інші послуги. Їх співвідношення у загальному обсязі експорту та імпорту послуг змінюється. Ще на початку 1980-х рр. перше місце займали транспортні послуги, але потім їх частка скоротилася до 20-25%. Частка туристичних

послуг залишається відносно стабільною, складаючи приблизно 25-30% їх загального обсягу. А от частка інших послуг зростає швидше і у структурі світового експорту послуг саме вони набувають визначального значення (табл. 5).

Загальне зростання ринку транспортних послуг у 2012 р. склало лише 2%. Лідерами на ринку транспортних послуг є країни ЄС (373,3 млрд. дол. США, 41,8% загального експорту транспортних послуг) та США (82,8 млрд. дол. США, 9,3%). Експорт групи інших видів комерційних послуг зріс на 1%, а найбільший приріст (4%) був зафіксований за статтею «поїздки». Серед інших видів комерційних послуг найбільш динамічно розвивався експорт комп'ютерних та інформаційних послуг (приріст 6%). За обсягом їх поставок як і раніше лідирують США і країни ЄС, де зосереджена основна частина світового інтелектуального потенціалу в цій галузі. Поряд з комп'ютерними та інформаційними послугами також збільшився експорт будівельних і страхових послуг (на 3 і 2% відповідно), на 3% зросли інші види ділових послуг, що охоплюють юридичні та бухгалтерські послуги, консалтинг, рекламу, маркетинг, а також інжинірингові послуги. Провідні позиції на світовому ринку в галузі інжинірингових послуг займають фірми США, Франції, Англії, Японії, Німеччини, Італії, Канади та Швеції. Для географічної структури ринку інжинірингових послуг характерне переважання експорту в країни, що розвиваються, основна частина яких припадає на нафтовидобувні держави Близького і Середнього Сходу та Азії. Разом з тим найбільшою мірою в 2012 р. постраждав експорт фінансових послуг (-4%), зокрема на 6% відбулося зменшення поставок фінансових послуг з розвинених країн при паралельному збільшенні експорту із країн, що розвиваються та країн СНД на 3%. Крім того, скоротилися поставки послуг зв'язку, включаючи поштові, кур'єрські та телекомунікаційні послуги (-3%), а також роялті та ліцензійні платежі (-2%) [22].

На світовому ринку послуг має місце регіональна спеціалізація на окремих видах послуг. Якщо розглядати експорт комерційних послуг за мінусом поїздок і транспортних послуг (на які загалом при-

Таблиця 5

Динаміка світового експорту послуг у 2005-2012 рр.*

Вид послуг	Рік					Темп приросту, %				Частка у світовому експорті послуг у 2012 р.
	2005	2009	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2005-2012	
Транспорт	569	694	807	879	892	16	9	2	7	20,5
Поїздки	700	873	950	1067	1111	9	12	4	7	25,5
Інші комерційні послуги, в тому числі	1243	1912	2051	2304	2344	7	12	1	10	53,9
Послуги зв'язку	59	93	96	106	112	3	11	-3	8	2,6
Будівництво	56	108	101	111	113	-6	9	3	10	2,6
Страхування	49	96	98	98	100	1	1	2	11	2,3
Фінансові послуги	180	265	282	317	303	7	12	-4	8	7,0
Комп'ютерні та інформаційні послуги	106	194	218	248	263	12	14	6	14	6,0
Роялті та ліцензійні платежі	160	237	255	290	290	8	14	-2	9	6,7
Інші ділові послуги	608	891	970	1099	1127	9	13	2	9	25,9
Послуги у сфері культури та відпочинку	23	28	32	36	36	13	14	3	7	0,8
Світовий експорт комерційних послуг, млрд. дол. США	2513	3481	3820	4258	4350	10	11	2	8	100,0

* Джерело [25]: World Trade 2012, Prospects for 2013, Trade to remain subdued in 2013 after sluggish growth in 2012 as European economies continue to struggle, WTO Secretariat Geneva, PRESS/688, 10 April 2013, p. 11.

падає трохи менше 50% всього вартісного обсягу), то в країнах Північної Америки 28% від загального експорту інших комерційних послуг становлять роялті та ліцензійні платежі, 10% фінансові послуги, по 5% припадає на страхування та послуги у сфері культури та відпочинку. В ЄС 14% складають фінансові послуги, по 9% припадає на роялті та ліцензійні платежі, 8% комп'ютерні та інформаційні послуги, 6% будівництво. У країнах Азії 9% припадає на роялті та ліцензійні платежі, 8% на комп'ютерні послуги, 7% на фінансові послуги і 5% на будівництво. У країнах СНД 17% припадає на будівництво, 11% на телекомунікації і по 3% на страхування, фінансові послуги, комп'ютерні послуги, роялті та ліцензійні платежі.

Висновки. Розвиток ринку послуг є джерелом довгострокового економічного зростання країн, причому важливішим, ніж промисловість. Цей ринок у промислово розвинених країнах забезпечує понад 70% зайнятості населення, а висока продуктивність праці в цьому секторі призводить до більших темпів зростання ВВП, ніж тих, що здатна забезпечити промисловість. Активними учасниками світового ринку послуг є ТНК, в окремих секторах функціонують підприємства малого та середнього бізнесу, але саме ТНК є головною рушійною силою глобалізації на цьому ринку. Вектор подальшого розвитку світового ринку послуг спрямований на лібералізацію та ліквідацію обмежень при доступі іноземних послуг на національні ринки. В сучасних умовах світовий ринок послуг буде нарощувати масштаби свого функціонування за рахунок появи нових видів послуг, що супроводжують торгівлю товарами та спрямовані на задоволення приватних потреб. За таких умов зростання світового ринку послуг своєю чергою стимулюватиме розвиток світових ринків товарів, капіталів та робочої сили.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арасланов Т.Н. Маркетинг услуг: уточнение некоторых понятий с экономической точки зрения / Т.Н. Арасланов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2004. – № 2. – С. 10-15.
2. Ассэль Г. Маркетинг: принципы и стратегия: учеб. для вузов: пер. с англ. / Г. Ассэль. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 804 с.
3. Ворачек Х.О. Состоянии «теории маркетинга услуг» / Х.О. Ворачек // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – № 1. – С. 99-105.
4. Географічна структура експорту-імпорту послуг України [Електронний ресурс]. – [2013] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gsp_u.html
5. Голубков Е.П. Маркетинг: словарь-справочник / Е.П. Голубков. – 2-е изд. – М.: Дело, 2001. – 440 с.
6. Дойль П. Маркетинг менеджмент и стратегии / П. Дойль, Ф. Штерн. – 4-е изд. / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007. – 544 с.
7. Завьялов П.С. Формула успеха: Маркетинг / П.С. Завьялов, В.Е. Демидов. – М.: Международные отношения, 1991. – 415 с.
8. Китай занял третье место в мире по торговле услугами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chinapro.ru/rubrics/1/10312/>
9. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг: [пер. с англ. 2-е европ. изд.] – М.; СПб.: К.: – Издательский дом «Вильямс», 2000. – 728 с.
10. Маркетинг: учеб. для вузов / Г.Л. Багиев, В.М. Тарасевич, Х. Анн: [под общ. ред. Г.Л. Багиева]. – М.: Экономика, 1999. – 703 с.
11. Маркова В.Д. Маркетинг услуг / В.Д. Маркова. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 128 с.
12. Песоцкая Е.В. Маркетинг услуг: учебное пособие / Е.В. Песоцкая. – СПб.: Питер, 2000. – 157 с.
13. Портер М. Стратегия конкуренции / М. Портер. – К.: Основа, 2002. – 340 с.
14. Управление и организация в сфере услуг / К. Хаксевер [и др.]; пер. с англ. под ред. В.В. Кулибановой. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 752 с.
15. Челенков А.П. Маркетинг услуг [Текст]: монография / А.П. Челенков. – М.: Центр маркетинговых исследований и менеджмента, 2004. – 128 с.
16. Bitner M.J. Servicescapes: The impact of Physical surrounding on Customer and Employees. Journal of Marketing. – 1992. – 42-56 p. (April).
17. Eiglier P., Langeard E. Principes de politique marketing pour les entreprises de services. – L'Institut d'Administration des entreprises, Université d'Aix – Marseille, 1996. – 326 p.
18. Gronroos C. Service Management and Marketing: A Customer Relationship Management Approach / C. Gronroos. – 2nd ed. – West Sussex, England: John Wiley & Sons, 2000. – 404 p.
19. Leonard L. Berry, A. Parasuraman. Marketing Services: Competing Through Quality. New York: Free Press, 1991.
20. Porter M. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance, New York, The Free Press, 1995. – 525 p.
21. Rathmell J. Marketing in the Service Sector. – Mass: Winthrop Publishers, 1994. – 444 p.
22. Trade in commercial services 2012 // World Trade Organization [Электронный ресурс]. – [2013] – Режим доступа: http://wto.org/english/res_e/statistics_e/its2013_e/its13_trade_category_e.pdf
23. Unctad Stats: International Trade in Goods and Services [Электронный ресурс]. – [2014] – Режим доступа: http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_referer=&sCS_ChosenLang=en
24. World Investment Report 2012 // UNCTAD [Электронный ресурс]. – [2012] – Режим доступа: <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Overview-en.pdf>
25. World Trade 2012, Prospects for 2013, Trade to remain subdued in 2013 after sluggish growth in 2012 as European economies continue to struggle, WTO Secretariat Geneva, PRESS/688, 10 April 2013 [Электронный ресурс]. – [2013] – Режим доступа: http://www.wto.org/english/news_e/pres13_e/pr688_e.htm
26. World Trade Report 2013 // World Trade Organization [Электронный ресурс]. – [2013] – Режим доступа: http://wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr13-1_e.pdf